

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sefer ha-emunot ve-ha-de'ot

Se'adyah <Ga'on>

<אוגג הידעס>

Laipstsig, 619 [1858 oder 1859]

יששה רמאמה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9691

כי אלו קבצתי הענינים הרבים, לא הייתי משלים מה שצריך אליו מהערת בני אדם על תורתם, אך אלה הכללים קרובים יהיו מועילים להם בעזר הבורא.

נשלם המאמר החמישי מן הספר.

המאמר השני

בעצם הנפש ובמיה ובמה שסמוך לו :

אמר יהודה בן שאול. אמר המתבר, הודיענו אלהינו יתברך ויתעלה, כי התחלת נפש האדם בלבו, עם שלמות צורת גופו, כאמרו (זכריה י"ג) משא דבר יי' על ישראל נאם יי' נוטה שמים ויוסד ארץ ויוצר רוח אדם בקרבו. ושהוא שם חלקים לעמידתה מקובצים. וכאשר ישלם יפריד ביניהם, עד שיתום מספר הנפשו אשר הייבה חכמתו לברוא איתם, וכאשר יתום אותם, יחבר בינם ובין גופותם וחלקיהם, והעמידו לנו נביאיו האותות והמופתים על זה, וקבלנום מהרה. ואחר כן התעסקנו להתקיים לנו זה בדרך העיון, על הדרך אשר הלכנו בה בשאר המאמרים הקודמים.

ותחלת מה שראוי לחקור עליו עצם הנפש ומה הוא? והוא שמצאתי בני אדם חולקים בעצמה, מחלוקות נפלאות מטרידות הלבבות, אני רואה לעווב זכרון רובם, ואביא מהם שבעה דעות, וזלת הארבעה הראשונים אשר קדם זכרם, והיו אחד עשר. כי הארבעה ההם, כבר בחנתיים ודקדקתיים ונפסדו ארבעתם ובטלו. והם הרוחניים, ודעת שהדברים מעצם הבורא, ודעת שהם ממנו ומדבר אחר ודעת בעלי השניים. וכיון שהנפש אחד מהדברים הידועים, כאשר הכניסוה בכלל הדברים ההם, כבר נכנסה גם כן בכלל התשובה על המאמרים ההם, ואין אנו צריכים לשנותם, אבל אזכור אלה השבעה, ואומר תחלה, מצאתי אנשים חושבים, כי הנפש מקרה מהמקרי, וכמדומה לי כי אשר הביאם אל המאמר הזה, בעבור שלא ראו אוחה, אבל ראו פעלה, וחשבו בעבור דקותה מהרגיש אותה בחוש, שהיא מקרה מפני דקות המקרים, ועם זה נחלקו חמש מחלוקות, קצתם חשבוה מקרה מניע עצמו, וקצתם חשבוה

שלמות לגשם טבעי, וקצתם חשבוה חבור הארבעה טבעים,
וקצתם חשבוה התקשר החושים, וקצתם סברו שהיא מקרה
נולד מן הים. וכאשר התישבתי להחבונן במאמרים האלה,
אשר מקבץ אותם כלם המאמר שהיא מקרה, שהמקרה
והשלמות והחבור וההתקשרות וההתילדות מקרים, מצאתים
כלם שקר מכמה צדדים. אחד מהם, כי הדבר המקרי לא
חבא ממנו החכמה הגדולה הזאת, ואלה החבונני הנכבדות
אשר בם תקון העולם, כאשר זכרתי במאמר הקודם לזה.
ועוד כי המקרה לא יהיה נקרה במקרה אחר, בעבור מה
שיש בו מן ההפסד. והנה אנחנו מוצאים הנפש נקריה
במקרים רבים, תאמר נפש חכמה, ונפש סכלה, ותאמר
נפש זכה, ונפש רעה, ותאמר שיש לה אהבה ושנאה
ורצון וקצף, ושאר המדות הנודעות, ולא יתכן עם הענינים
האלה שתהיה מקרה, אבל נראה אותה בענין הזה מקבולה
ההפכים, יותר ראויה שתהיה עצם. והשני ראיתי אנשים
חשבוה רוח. והשלישי אנשים חשבוה אש, ומצאתי אלה
השני מאמרים עוד נפסדים, מפני שאם היחה רוח, היה
טבעה חם ולח, ואלו היחה אש, היה טבעה חם יבש, ואין
אנו מוצאים אותה כן. והרביעי מי שאמר שהיא שני חלקים,
החלק האחד שכלו דברי, ואיננו כלה והוא שוכן בלב.
והשני חיוני, והוא מתפשט בשאר הגוף והוא כלה. והתאמת
לי עוד כי זה טעות, כי החלק הדברי, אלו היה זולת החלק
המתפשט בגוף, לא היה אפשר שימוגו, מפני שזה קדמון
וזה חדש, וזה כלה וזה איננו כלה. ועוד אלו היה החלק
הדברי זולת חלק המתפשט בגוף לא ישמע ולא יראה ולא
יחוש שאר החושים. ואין בתשובה הזאת אשר השיבותי,
כי החושים יהיו קצתם לקצתם, וידבר הדבור על כלם,
כאשר פרשתי במאמר הראשון; אבל אומר כי הנראה מן
המאמר הזה הוא, שהנה שתי נפשות מפני שכל חלק לבד.
והחמישי מי שאמר שהיא שני אווירים, האחד מהם בפנים,
והשני בחוץ. והצריכו למאמר הזה, שמצאה לא תתקיים
כי אם במשיכת האויר מחוץ, וסבר שזה בחציה, ואיננו כי
אם להרוות לחום הטבעי אשר הנפש שוכנת בו בלב. כאשר
מנוספים על האש להתחיק העשן הרע ממנה רוצה לומר

מהאש. והששי מי שחשב שהיא דם גמור והוא ענין לבדו, כאשר כתב בספרו. והטעמו בזה מאמר התורה (דברים י"ג) כי הדם הוא הנפש. ולא זכר מה שאמרה קודם (ויקרא י"ז) כי נפש הבשר בדם היא, אבל זה נראה כי הדם הוא משכנה ומרכזה, ובכחו יראה לנו כחה, ובחלשתו יראה לנו חלשתה, וכשהיא שמחה ותראה שמחתה בדבר אשר תשמח בו, תראה הדם עמה, וכאשר תנוס מיראת דבר שתירא ממנו, תקההו עמה לפניו. ומה שאמרה התורה כי הדם הוא הנפש, הוא על מנהג הלשון, שחיא קוראה הדבר בשם משכנו, כאשר קוראה החכמה לב, באמרה (משלי ז') נער חסר לב. מפני שהלב משכנה, וקוראה הלשון שפה, באמרה (בראשית י"ח) ויהי כל הארץ שפה אחת. כי בשפה תהיה:

והדעת השביעי הוא הדעת האמת, ואני אבאר אותו בעורת האל והקדמתי לפניו אלה הששה דעות הנזכרי, כדי שיתברר למי שיקרא בספר הזה, כי המחקר בידעת הנפש, הוא מחקר בדבר עמוק ודק, כמו שספרתי על מחקר אמת דבר לא מדבר, ובענין בורא הנמצאות, כן היא זאת גם כן בענינה מן הדקות, מה שיהיו בו נבוכים הרבה מבני אדם. ואומר ובעבור זה תמצא החכם מוקיר, מי שיעמוד על אמת ענין הנפש הדברית אשר באדם, באמרו (קסלת ג') מי יודע רוח בני האדם העיל' היא למעל' וגו'. וראוי שאבאר, כי אמרו מי יודע. אינו ספק כי קצת הנפשות עליונות נכבדו, וקצתם שפלות נמבוות, אך הוא קיום לנפשות שהן כך, אבל אמרו מי יודע, הוא להוקיר מי שידענה, כן, ואומר לשומע זה, כאמרך, מי יודע ראובן החכם, ומי יודע שמעון העובד? כי באמרך זה, החקיים החכמה לראובן, והעבודה לשמעון בלי ספק, ואין שאלתך על מי שידע, כי אם להוקיר אותם ולכבדם והדומה לזה. כן אומר החכם, מי יודע הנפש הנכבדת העולה, והנפש הפחותה היורדת, הוא אמת לשתי הנפשות שהן כן בלי ספק, ומקום אמרו מי יודע, רוצה בו כי מי שיעמד על זה כבר הגיע וינצל. ואומר עוד, כי מאמרו זה, רוצה לומר מי יודע, הוא להפלא ולהוקיר על התחבר שתי הנפשות אל עניני השני גופים, והוא אומר, כי עניני שני הגופים, כבר מצאנום שוים בחוש גשמים ומקרים, ואין

ספק אצלנו כי יש בין שתי הרוחות הפרש, ומי ידעהו ויעמוד עליו, הוא אמרו קודם זה, (סס) כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה מקרה אחר להם כמות זה כן מות זה ורוח אחר לכל. ואחר כן אמר, (סס) מי יודע רוח בני האדם. ומחוק המאמר הזה שהוא כאשר אמרנו, הוספתו בו, (סס) ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. ולא יתכן שרצה החכם בזה שאין מותר לנפש האדם על נפש הבהמות, כי אין חכם אומר זה, כי היה מבטל החכמה, ועוד כי עם הארץ שיש לו מעט דעת לא יאמר זה, והוא רואה עצמו נכבד מן הבהמות, בענינים אשר יארך באודם, מהעבירו אותם ורכבו עליהם, והשתמשו בהם כאשר ירצה, אבל רצה בזה המאמר, כי גוף האדם אין לו יתרון על גוף הבהמות במאומה, כי הוא מורכב מארבע יסודות כהם, וכאשר אמר אחריו (סס) הכל הולך אל מקום אחר הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר. אבל היתרון מי יודע רוח בני האדם. וזה עוד כמאמר האומר, כי האדם והאבן החלמיש, שוים בענין ההתאבנות, אין ביניהם הפרש, כי זה אבן וזה אבן, ומי יודע האור המזהיר אשר באודם והגבה אשר בצור החלמיש כבר הגיע. וכשר שיהיה ענין מי יודע קיום, כאמרו (יולל ב') מי יודע ישוב ונחם. אשר ידע שהוא חוטא ישוב, כן אומר הנה אשר ידע יבין שזאת עולה וזאת יורדת:

וכיון שהקדמתי אלה המאמרים, ראוי שאביא המאמר השביעי, ואומר, כי אשר התאמת כי הנפש ברויאה, בעבור מה שקדמתי מחדוש כל נמצא, והפסד שיהיה דבר קדמון וולתי הבורא, ומאמר הבורא (זכרי' י"ג) יוצר רוח אדם בקרבו. אבל הבור' בורא אותה עם שלמות צורת האדם כאמרו בקרבו. וכאשר לא סרו אבותינו נשבעים חי יי' אשר עשה לנו את הנפש הזאת (ירמי' ל"ח). ושעצמה עצם נקי כנקיות הגלגלים. ושהיא מקבלת האור כאשר יקבל הגלגל ותהיה בו מאירה, אבל עצמה יותר דק מן הגלגלים, ועל כן היתה מדברת, ועמדת על זה משני חשרשים הגדולים. אחד מהם המישכל, והוא כאשר ראיתי מעשה חכמתה והנהגתה מבלתי הגוף, וראיתי הגוף ערום מכל זה בהפרדה ממנו, ואלו היתה כמו החלקים הארציים, לא היה לה דבור כאשר אין למאומה מן

הגלגל, ויתחייב שתהיה עצם דק יותר ודק ונקי ופשוט מעצם הגלגלים. והשני מדברי הספרים, כי הנפשות הזכות תאורנה כהאור הגלגלים מהכבים, והוא אמרו (דניאל י"ג) והמשכילים יזהירו כוהר הרקיע. והנפשות הרעות לא תאורנה אך הן יותר פחותות מענין הגלגל הסתם, כמ"ש (לויז ט"ו) הן בקרושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה. וידעתי כי הספרים לא דמו אלא בגלגלים המזהירים, ואלה בפחות מהגלגלי סתם, אלא שהיא מכמו זה העצם. ואלה שני הרמיונים מחזקים מה שאמר החכם, העולה היא למעלה היורדת היא למטה. אחר כן אומר על דרך דקדוק החקירה, כי מאמר החכם באחרית ספרו (קבלת י"ג) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. קיום ואמות מורה על אמיחת הפירוש אשר פרשתי בו, מי יודע רוח בני האדם. ואם יתעקש מתעקש שהוא ספק מן החכם כפי מאמרו עוד, כבר שב החכם מספקו בראשונה לאמתו באחרונה, ואמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, ודבריו ברוח האדם, כאמרו בפרשה ידע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט. ואחר כן התבאר לי כי הנפש הזאת חכמה לעצמה מכמה פנים. אחד מהם כי לא יתכן שקנתה החכמה מן הגוף, כי אין זה מענינו. ועוד בעבור מה שהתאמת, כי הסומא רואה בחלומו כאלו הוא רואה, וכיון שלא השיג זה מחמת גופו, לא השיגו כי אם מחמת נפשו. ובוה טעה עוד מי שחשבה התקשר החושים והסתבכם והפגשם, והוא שהיא היא הנותנת לכלים החוש, ואיך יתנו לה הם העצם, אך אומר זה הפך הגזרות והפך האמתות. ואחר כן התבאר לי שהוא לא תפעל אלא בגוף, כי פעל כל נברא צריך אל כלי מהכלים וכאשר תתחבר לגוף יראו לה ג' כחות, כח ההכרה, וכח הכעס, וכח התאוה, ועל כן קראה אותה לשוננו בשלשה שמות, נפש, ורוח, ונשמה. ורמזה באמרה נפש אל שיש לה כח מתאוה, כאמרך (דברים י"ג) כי תאוה נפשך (לויז). ונפשו מאכל תאוה. ורמזה בשם רוח אל שיש לה כח כועס, כאמרך (קבלת י"ז) אל תבהל ברוחך לכעום. (משלי) כל רוחו יוציא כסיל. ורמזה בשם נשמה. אל שיש לה כח מדעי, כאמרך (לויז ל"ג) ונשמת שדי תבינם. ונשמת מי

יצאה ממך (סס). ובענין אלה הכחות טעה מי ששמה שני חלקים, אחר מהם בלב, והאחר בשאר הגוף, אך השלשה לנפש אחת, וחברה הלשון לזה שני שמית אחרים, חיה, ויחידה, וקראה אותה חיה, בעבור שהיא עומדת בהעמדת בוראה לה, אבל יחידה, מפני שאין לה דומה בארץ. ואחר כן התבאר לי כי משכנה בלב מבני אדם, וכאשר הוא גלוי כי הגידים אשר נותנים לגוף החוש והתנועה, צמיחתם כלם מן הלב. ועם שאני מוצא הסעיפים הגדולים אין מוצאם מן הלב, אך צמיחתם מן המוח. וידעתי כי הסעיפים ההם אינם לנפש, אבל המה מיתרים לגוף וקשרים. ולזה מחבר הכתוב תמיד הלב והנפש, כאמרו (דברים י"ג) בכל לבבכם ובכל נפשכם. בכל לבבך ובכל נפשך (סס). והדומה לזה. וביון שהקדמתי אלה המאמרים, אומר כי מצאתי קצת בני אדם אומרים, מה לפני החכמה ששם הבורא יתברך ואת הנפש הנכבדת, אשר היא יותר זכה מן הגלגל, בגוף הפחות הזה? ואמרו בלבם, כי הרע אליה. והתחייבתי שאתעכב במקום הזה, ואבארהו באר היטב. ואקדם בתחלת מאמרי, כי הבורא יתברך אשר ספרנו ענינו במה שקדם, מתכלית השקר שיאמר עליו שהוא מרוע על נברא או שיעול עליו, מפני שכל המקרים מסתלקים מעליו. ועוד כי פעליו כלם ישרים וטובים, ועוד כי לא ברא הבריאות כי אם להועילם, לא להויקם. אלה המאמרים מכלל שסכמו ספור, ואחר כן אהבר אליהם מן המאמרים החלקיים הפרטיים, ואומר כי העוול אין לו כי אם שלש סבות אין להם רביעית, ושלשתם מרוחקות מן הבורא יתברך. ותחלתם שיעול המעול מיראתו ממי שיעול עליו, והשנית חמדתו דבר שיגיעהו ממנו, והשלישים מסכלותו בענין האמת. והבורא אשר לא יאמר עליו שיירא, ולא שיהמוד, ולא שייסכל מאומה מן המדעים, כבר הסתלקו מעליו הסבות כלם. ואחר כן הסתכלתי בספרים ומצאתים טוענין לצדקו באלה השלש, והוא מה שאמר החסיד (איוז ל"ד) אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם. אשר לא נשא פני שרים, רזמו בו אל שער היראה, ולא נכר שוע לפני דל, רזמו בו אל שער החמדה. ואמרו כי מעשה ידיו כלם,

רמו בו אל שער המדע . מפני שהוא יודע את ברואיו , וכל
 שכן שידע מעשיהם ומה שיחייב להם ועליהם , וכיון ששמהי
 הצדק הזה שרש לו , כל שאלה שישאלו בה בני אדם בענין
 הנפש , ראוי שאשיבני אל זה השרש ואשיאנה עליו . ואומר
 בעבו שהיית' בלתי פועלת לבדה בבניני , התחייב חבורה אל
 דבר תגיע בו אל הפועלו , ותגיע אל הנעם המתמיד , ואל
 ההצלח' הגמורה . כאשר בארנו במאמ' החמישי . כי העבודות
 יוסיפו בעצמה אור , והעונות מקדירים עצמה ומשחירים
 אות' . כאשר מספרים הספרים (תכליס ל"ח) אור זרוע לצדיק
 ולישרי לב שמהה . ועוד אור צדיקים ישמח (משלי י"ג) .
 והבוחן זה הוא צור העולמי , והוא שהוא יודע כל מעשים ,
 ודמו זה הספרים לצריפת האש הוהב והכסף , ויתבאר בה
 אמחת עצמם , והוהב והכסף השרשיים יעמדו , והנתלה
 בהם משאר המתכות , קצחם ישרף וקצחם יעוף , כמ"ש
 (משלי י"ו) מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו . ועוד
 (זכרי' י"ג) וצרפתים כצרוף את הכסף ובהנתיים כבחון את
 הזהב . והנפשות הזכות המזוקקות אשר נצלו , תוקרנה
 ותכובדנה , כמ"ש (איוב כ"ג) כי ידע דרך עמדי בחנני כוהב
 אצא . והדומות לסינים וליופים , מהם תרדנה ותפהחנה , כמו
 שנאמר (ירמיה ו') לשוא צרף צרוף ורעים לא נתקו כסף נמאם
 קראו להם . ועם זה אומר כי המגואלו' מהם בעודם בגוף ,
 אפשר להם תשובנה ותזכנה ותנקיני' ועל כן התשובה מקובלת
 בעוד האדם חי , וכאשר תצא ממנו לא יתכן לה להנקות
 ממה שנתערב בה , ולא תקוה לה מאומה מזה . כאשר אמר
 (משלי י"ח) במות אדם רשע תאבד תקוה . ומי שיאמר כי
 הטוב לה היה אלו הניחה נפרדת ותנוח מן האשמות והגאולים
 והיסורים , אני אבאר לו ואגלה לו כי הפרידה אלו היתה
 טובה לא היה עושה זה לה בוראה , ואחר כן ממה שידענוהו ,
 כי אלו היה מניחה נפרדת , לא היתה מגעת אל נעם ולא
 אל הצלחה ולא אל חיים מתמידים , כי הגעתה אל כל אלה
 איננה כי אם בעבודת בוראה , ואי אפשר לה על חק הבניה
 אל העבודה כי אם בגוף , מפני שעמו פועלת כל פעל , כמו
 שהאש אי אפשר לה להראות כי אם בהתלותה בדבר ,
 ודברים אחרים מן החלקיים לא יתום פעל אחד מהם כי אם

על האחר, ואלו נשארה הנפש לבדה, לא היתה פועלת
 דבר כל שכן שהגוף לא היה פועל דבר. ואם יהיו שניהם
 ערומים מן המעשי, לא היה לבריאתם ענין, ואם לא יהיה
 לבריאתם ענין, יבטל עם בטולו בריאת השמים והארץ ומה
 שיש ביניהם, כי הכל לא נברא כי אם בעבור האדם, כאשר
 אמרנו בתחלת המאמר הג' באשר קדם הנה, נוטה שמים ויוצר
 ארץ, בעבור ויוצר רוח אדם בקרבנו (זכרי י"ב). וכאשר יש
 במעשה בראשית, כי הכל בעבור נעשה אדם. ואם יאמר
 יניחנה על ענינה נפרדת, ויתן לה כח לעשות עד שתגיע בו אל
 מה שרצה לה, נאמר כי השתדלותו בזה כהשתדלו הראשונה
 אשר זכרנוה בגשם האדם, שיהיה כמו עצם הככבים והמלאכים,
 ונשיב כי הוא השתדל שתהיה הנפש לא נפש, והאדם לא
 אדם, מפני שהנפש המשכלת אשר לא תפעל כי אם עם
 גשם האדם, אם תהיה פועלת לא בגשם האדם, היא
 כוכב או גלגל או מלאך, ועל אי זה דבר שיהיה כבר בטלה
 אמתחה, והוא אם כן בקש לבטלה בלשון בלתי לשון הבטול,
 והוא כמו שבקש שתהיה האש יורדת למטה, והמים עולים
 למעלה בטבע, אשר זה בטול ענינם, או בקש שתהיה האש
 מקררת, והשלג מחמם, אשר הוא בטול עצמיהם. ומבקש
 זה, חומם החכמה, כי החכמה היות הדברים על אמתותם
 הירועות, ואין החכמה שיהיו הדברי' כאשר יחמוד החומר
 ויחאוה המתאוה. וכאשר אמר הכתוב (ישעיה מ"ה) הוי רב
 את יוצרו וגו'. היאמר חמר ליוצרו מה תעשה וגו'. אבל
 הרבק העונות בה אשר הרחיק, זה יהיה ברוע בחירתה
 כשהיא ממרה מה שכיון בה בוראה, וכאשר אמר (קטלת ז')
 לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר
 והמה בקשו חשבונות רבים. ומה שהרחיקו מן הגאולים
 והטומא, נאמר כי כלל גוף האדם אין בו דבר טמא אך הוא
 טהור, כי הטומאה איננה דבר מוחש ולא מה שיחייבהו
 השכל, אבל התחייב בתור, והתור' לא טמאה קצת לחות
 בני אדם, כי אם אחרי הפרד' מהם לא טמאתם והם בהם.
 אלא אם ישיב לנו אומ' הדבר הזה תורות נכריו' מעצמו,
 ויחייבנו בהם ואנחנו לא נקבלם ממנו. והיסורים אשר זכרם,
 אינם נמלטים מאחת משתי מעלות, שיהיו היסורין קנתה

אותם, היא בצאתה בעת החשך ובעת החום ובעת הקור, החטא לה, לא לאלהים כי הוא כבר נתן בה שכל, שמצוה אותה להשמר מאלו המקרים והמרתו, כאשר אמר (משלי כ"ז) ערום ראה רעה ונסתר ופתאי עברו ונענשו. ואם היסוריי חדשם עליה אלהים, הוא לצדקו ולרחמיו, לא הביאם עליה אלא על דרך מוסר, לגמלה תמורתם טובה, כאשר אמר (דברים ח') ולמען נסותך להטיבך באחריתך. ואמר עוד אשרי הגבר אשר חיסרנו יה וגו' להשקיט לו מימי רע וגו' (תהלים ל"ד):

ואחר כן אבאר, כי הנפש והגוף יחדיו פעל א', כאשר קדם בתחלת היצירה, (בראשית ז') ויצר יי' אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים. וכן המה שניהם גמול אחד ועונש א', וזה אשר תמצא רוב בני אדם נבוכים בשער הזה, קצתם חושב כי הגמול והענש הם לנפש בלבד, וקצתם חושב שהם על הגוף בלבד, וקצתם סברם על העצמות בלבד, והוא בנימן. והטעה את כלם מעוט ידיעת' בלשון, והוא כי מי שימצא מהם הלשון אומרת (ויקרא ד') נפש כי חטא, נפש כי תמעל מעל. הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל י"ח). חשב כי הפעלים לנפש בלבד, ולא התבונן שהיא אומרת ונפש כי תגע בכל דבר טמא, והנפש אשר תאכל בשר (ויקרא ז'). ואיננו כי אם הגוף. ואחר ראה הלשון אומרת, והיה מדי חדש בחדשו וגו' יבא כל בשר להשתחוות לפני (ישעיה ס"ו). ויברך כל בשר שם קדשו (תהלים קמ"ה). והרומה לזה, וחשב: כי המעשים לגוף, ולא התבונן מה שיש עמם, כי הדבור והמליצה הם לנפש, ובנימן מצא, ותהי עונותם על עצמותם (יחזקאל ל"ג). ועוד כל עצמותי תאמרנה וגו' (תהלים ל"ה). וחשב כי הסמיכה על העצמות. ואני אומר שבספר החתוך, כי גוית האדם הם העצמות והבשר והגידין והמיתרים, משמשים ושומרים. אלא שאני יודע, כי הוא לא אמר זה על הדרך הזאת בעבור מעוט ידיעתו, כי למלאכה כונה, ודרך זולת דרך מלאכה אחרת. ואין מלאכת התורה ממלאכת החתוך בשום פנים, אבל לא התבונן, כי מאמר יי' מי כמוך, לא יהיה בעצמות. ולא

די לו זה, עד שחבר אליו כי גופת שאול ובניו שרפוס אנשי יבש גלעד, כמו שאמר (ס"א ל"א) ויבאו יבשה וישרפו אותם שם. ושעצמותם לבדם נקברו, כמו שאמר (סס) ויקחו את עצמותיהם ויקברו אותם תחת האשל ביבשה. והנה אתה רואה כשאמר (סמות י"ג) ויקח משה את עצמות יוסף. מי שרף גייתו? ועוד מי שרף גיית איש האלהים אשר בא מיהודה? כשהוא אומר אצל עצמותיו הניחו את עצמותי (מ"א י"ג). אך אמרו וישרפנו אותם שם כמו וישרפו עליהם, כאשר אמר לשם (ירמ" ל"ד) ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים ישרפו לך. וכלשון ויבך אותו אביו (בראשית ל"ז), במקום ויבך עליו. והכלל שלא ידע מי שיחם המעשים אל הנפש לבדה, ומי שיחם אל הגוף לבדו, ומי שיחם אל העצמות לבדם. חק הלשון ומנהגה, והוא כי מנהגה, כשיהיה פעל מיוחס אל שלשה דברים או ארבעה או חמשה, תיחס אותו פעם אל הראשון לבדו, כאשר אנחנו יודעים כי הדבור חושב חמשה כלים, פה ושפה ולשון וחיך וגרון, והלשון אומרת פה יספר צדקתך (תהלים ע"ה). ולשוני תהגה צדקך (סס ל"ה). שפתי ישבחונך (סס ס"ג). אל חכך שופר (הושע ח'). קרא בגרון (ישעי" נ"ח). ואי זה מן החמשה זכרה הארבעה האחרים עמו, כן הנה יש פעמים שחזכור הנפש לבדה או הגוף או העצמות או העור והיא רוצה הכל, ואפשר שתיחס פעל מן הפעלים, לא יהיה כי אם לגוף ולנפש אל אבר אחד, כאמרה (משלי ז') בביתה לא ישכנו רגליה. ותעש בחפץ כפיה (סס ל"א) ובהמרותם תלן עיני (איוב י"ז). אם חכי לא יבין הוות (סס ו'). והרומה לזה. וכבר בארנו מצד השכל ומצד הכתוב שהם פעל אחד, ונחבר אל זה מצד הקבלה מה שאמרו רבותינו, אם בא אדם לומר יכולין גוף ונשמה לפטור עצמם מן הדין, משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פחדם, וחושב בו שני שומרים, אחד חגר ואחד סומה. ושאר הענין:

ואחר כן אדבר בענין קץ ימי החיים, ואומר כי בוראם שם להתחברות' מדת ימים מנויים, כמו את מספר ימיו אמלא (סמות כ"ג). ואמר לקצת הנביאים (דברים ל"א) הן קרבו ימיו למות. ולקצתם אמר (שמואל ב' ז') והיה כי ימלאו

ימיך והדומה לזה. ואחר כן אומר כי יש פעמים שמוסיף במדה ההיא בדעתו, כי הנפש תשאר בגוף. כי ידיעתו אינה שונה אמתת הדבר, אבל המדה ההיא אצלי, אשר הסבול התוספת והחסרון, מדת הכח אשר נתן לגוף. והוא שמתחלת שבראו אין ספק כי בנה אותו על כח מן הכחות אשר אם מעט, ומדת עמידת הכח ההוא היא הנקראת קץ, והוא יכול להוסיף בו ולאמצו, ותעמד עם השבעים שלשה אחרים, ויכול להחלישו ולהמס אותו וימס בארבעים. ועל הבאור הזה יסבור התוספת בקץ הימים, והחסרון אשר יהיה מן החיים לאדם אחר התוספת והחסרון הוא אשר ידעו בוראו שיעמידם על האמת. ובאור זה שהוא יודע ששרש כח הגוף היה על שבעים, והוא מוסיף בו שלשים או מחסר שלשים. ומאי זה מקום התחייבה החסרון? מאמרו (משלי י') יראת יי' הוסיף ימים. ואמר בקצת הצדיקים, (מ"ג כ') והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה. ואמר ברוב הגמולים למען יאריכון ימיך (דברים כ"ח) והדומה לו, ואמר ברשעים וי' הכה כל בכור בארץ מצרים (שמות י"ג). ויהיו המתים במגפה (צמדבר כ"ה) והדומה לו ואלו היו מתים כפי כח קצם, לא היתה מגפה בעבור הטאתם, ולא היה דבר נעצר בעבור מעשה פנחס. וכבר שם הנביא המגפה זולת קץ הימים, באמרו (ס"א כ"ו) כי אם יי' יגפנו או יומו יבא ומת. ואינני אומר שכל צדיק מוסיפין לו, ולא כל רשע מחסרין לו, אך כפי בחיר' הבורא וכפי הטוב, ומי שלא הוסיפו לו מן הצדיקים, גמול העולם הבא לפניו, ומי שלא קצרו ימיו מן הרשעים ענש העולם הבא לפניו, כמו שנאמר (קהלת ג') ועת לכל חפץ:

וכיון שבארתי אלה הענינים, צריך שאבאר איך יהיה ענין הנפש בעת הפרדה מן הגוף? ואומ' כי רבותינו הודיעונו, שהמלאך אשר ישלחנו הבורא להפרי' ביניהם, יתראה לאדם כצורת אש ירקרקת מלאה עינים מאש כעין חשמל, ובידו חרב שלופה, מכוי' אליו בה, וכאשר יראהו, יחרד למראהו, ותתפרד נפשו מגופו. וכאשר הסתכלתי בכתוב, מצאתי הענין בו כמו שהודיעונו, באמרו בעת המגפה (ד"ס א' כ"א) וישא דוד את עיניו וירא את מלאך יי' עומד בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו. וכאשר התפלל והקריב, אמר

אחר כן, (סס) ויאמר יי' למלאך וישב חרבו אל נדנה. ולמדתי שגוף המלאך מאש ירקרקת, מאמרו (יחזקאל ח') ודמות החיות מראיהן כגחלי אש. וכלו מלא עינים, באמרו (סס י"ח) וכל בשרם וגפיהם וידיהם וכנפיהם והאופנים מלאים עינים סביב. ושאש העינים כעין השמל, כי אם היתה ירקרקת כמו הגוף, לא היו נכרים שהם עינים, אבל הם נכרים בהשתנות מראיהן, והוא עין התשמל הנזכר. וכבר ידעת כי ראות האש הגדולה, כמעט שלא יתו אבותינו ממנה. כמו שנאמר (דברים ה') ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדול' הזאת. וכל שכן כשמכונין אל האדם בה עם הרב שלופה. וכבר ידעת עוד שדוד מפני שראה את המלאך אעפ"י שלא כוון אליו בשום הזק, איך הבהילו והרעידו כמו שאמר (ד"כ ח' כ"ח) כי נבעת מפני הרב מלאך יי'. ולא סר מן היום ההו' מרעיד בלתי מתחמם עד יום מותו, כאשר אמר ויכסוהו בבגדיו ולא יחס לו. כל שכן מי שמכוונין אליו בה. ואם יאמר אומר, למה לא נראה הנפש כשהיא יוצאה מן הגוף? בעבור זכותה והדמותה לאויר בזכותו, כאשר לא נראה הגלגלים בעבור נקיות גרמיהם וזכותם, וכאשר מנהגי להמשיל, כי אם היה לוקח אדם עשרה עשיות זכוכית זך, ושם כל אחת מהן בתוך חברתה, ושם בתוכם נר דולק, לא היה מי שרואהו מרחוק שהוא תוך עשר עשיות, בעבור עבור האש בגרמיהם, ועבור הראות באור, וזה דבר גלוי. אחר כן מה יהיה מענינה אחר יציאתה מן הגוף? ואשיב במה שקדמתי זכרו, שהוא תהיה שמורה אל עת הגמול, כאשר אמר (משלי כ"ד) ונוצר נפשך הוא ידע. ויהיה הזך ממנה מקום שמירתו למעלה, והעבור למטה, כאשר הקדמתי מאמרו, כזה הרקיע (דניאל י"ב). ומאמרו העולה היא למעלה (קסל ח'). וכמו שאמרו רבותינו ז"ל, נשמתן של צדיקים גנוזה תחת כסא הכבוד, ושל רשעים משוטטת בעולם ואין לה מנוחה, וזה והדומה לו ההפרש שביניהם. ובתחלת זמן הפרוד, תעמוד הנפש זמן מבלי מנוחה, עד שיכלה הגוף. וענין זה שיתפרקו חלקיו, ויקשה עליה בזמן ההוא, מה שתדעהו ממה שיעבור על הגוף מן התולעת והרמה והדומה להם, כאשר יקשה לאדם כשהוא רואה ביתו אשר היה שוכן בו, חרב ועולה בו שמיר

ושית . והקושי הזה יש שיהיה לנפש מעט ורב, ויקשה עליה כפי שהוא ראוי לה, כמו שמעלתה בירידה תהיה במעט ורב. ובוזה אמרו רז"ל, קשה רמה למת, כמחט לבשר החי, וסומכין זה אל מאמר הכתוב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל (ליוצ י"ג). וזהו שקוראים אותו דין הקבר או חבוט הקבר. ואחר כן אומר שזמן עמידתם נפרדים יהיה, עד שיתקבצו שאר הנפשות אשר הייבה חכמת הבורא ברואתם, והוא אחרית עמידת העולם, וכאשר ישלם מספרם ויתקבצו, תחוברנה הנפשות עם גופיהם, כאשר אבאר במאמר הסמוך לזה ויגמול אותם במה שראוי להם. וזה עם מה שבארנוהו במה שקדם מן המאמר. יתבאר עוד ממה שאמר החכם, כי אחר שאמר (קס"ג) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. הודיענו שסוף ענינם אל הגמול באמרו אחר כן, (ס"ט) סוף דבר הכל נשמע כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט. ואמרו את כל מעשה, רוצה בו הגוף והנפש יחדיו. ואמרו על כל נעלם, רוצה בו מה שהוא נעלם ממנו מענין הנפש הוא גלוי אצל הבורא, ואז יביא אותה כן השמים ויביא הגוף מן הארץ ויגמלם, כמו שאמר (תהלים ל') יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו. ישתבה החכם ויתברך! ונשאל ממנו שידריכנו בדרך הטובה, אך מה שיהיה מן הגמול והענש? אני עתיד לבארו במאמר החשיעי בעורת האל:

ואני מסכים לסמוך לדברים האלו זכר מה שנחלקי בו החולקים בעצם הנפש מה הוא. ואמרו, יותר ראוי שתושם גשם, ומצאתי אשר אמרו שהוא מקרה, הכל חושבים שהוא תמוס ותפסד ותמק. אבל אשר אמרו שהוא מן הרוחניים, ומן בוראה לברו, וממנו ודבר אחר, ומן שני שרשים קדמונים, הם חושבים כלם שתשוב אל מוצאה אשר ממנה נחצבה, וכבר בארתי הפסד כל אלה המאמרים ובטולם. אבל אומר שאנשים ממי שנקראים יהודים, מצאתים אומרים בהשנות, וקוראים אותו ההעתקה, וענינו אצלם שרוח ראובן תשוב אל שמעון, ואחר כן בלוי, ואחר כן ביהודה. ויש מהם רבים שאומרים, יש פעמים שתהיה רוח האדם בבהמה, ורוח הבהמה באדם, ודברים רבים מזה השגעון והערבוב. והסתכלתי במה שהושבים שהביאם אל המאמר הזה, ומצאתים ארבעה

שבושים. ואני רואה לזכרם, ולהשיב עליהם. ותחלת זה שהוא מחויק בדעת הרוחניים, והשלשה דעות האחרים, ומי שאינו יודע כי אנשי דעת ההשנות, לקחוהו מדעת השניים והרוחניים. וכבר גליתי מה שיש על כלם מן התשובות וזכרתי אותו. והשני, שראו מדות רבים מבני אדם, ומצאום דומות למדות הבהמות. כמי שרואים אותו ענו כמדות הצאן, ורע כמדות ההיות, ורעבתן ככלב, וקל כעוף, והדומה לזה. והסכימו בעבור אלה הענינים, שאלה המדות לא היו בבני אדם, עד שהיה בהם מרוחות הבהמות. וזה ירחמך האלהים מורה על רוב סכלותם, כי הם הושבים שגוף האדם מהפך הנפש מעצמותה, עד ששימנה נפש אדם אחר שהיתה נפש בהמה. ועוד שהיא מהפכת אותו מעצמותו, עד שתשים מדותיו כבהמות, אף על פי שצורתו כבני אדם. ולא די להם ששמו עצם הנפש מתהפך, ולא קיימו לה עצם אמתי, עד שסתרו דבריהם ושמוה מהפכת הגוף ומשנה אותו, והגוף מהפך אותה ומשנה אותה, וזאת היא היציאה מן המושכל.

והשלישי שמביאים דבריהם על דרך הטענה, ואומרים כיון שהבורא שופט צדק, לא היה מביא יסורין על העוללים, כי אם על חטא שחטאו נפשותם, בעת שהיו בגוף אשר קודם גופם, ויש על זה תשובות רבות. תחלתם שהם שכחו שער הגמול אשר זכרנו. ועוד כי אנחנו נשאל אותם על ענין הראשון, רוצה לומר תחלת בריאת הנפש, אם צוה אותה בוראה בעבודה מן העבודות, אם לא? ואם יאמרו לא צוה אותה, בטלו הענשים כלם, מפני שלא היתה מצווה מתחלה. ואם יודו במצוה, הנפש בעת ההיא לא קבלה ולא מרתה, וכבר הודו שהאדם יצווה לעתיד לא לחולף בלבד, וישבו אל מאמרינו בתמורה ויעובו הסכמתם, על שאין יסורין אלא על מה שחלף. והרביעי שהם נתלים בספקות מן המקרא, ראיתי לזכור מהם קצתם, ואומר שמהם דברי משה (דברים כ"ט) כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום. ואמרו זה מורה על שרוחות האחרונים הם רוחות הראשונים, ועל כן הם הנמצאים והם שאינם נמצאים. ופשט הפסוק מבטל מה שסברוהו, כי הוא אומר שהנמצא זולת שאיננו נמצא, ופרושו איננו כי אם שהייב מי שיגיעו אליו דברי משה, שיקבלם כקבול

הנמצאים אתו . ומהם (תהלים א') אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים . ואמרו כי מפני שאמר לא הלך ולא אמר לא ילך , למדנו שהענש על דבר שעשתה נפשו בנוף הראשון . וזה מהם תכלית הטעות , כי הכתוב לא חייב לנוכר אשרי כי אם אחרי שלא הלך , ולא חייבו לו קודם שלא הלך . והנראה מהכתוב תשובה עליהם , ואלו היה כמו שאמרו היה הגמול על הזכויות הבאות , לא על החולפות , מפני אמרו אחריו ובתורתו יהגה , ולא אמר הגה , כאשר חייבו הענש על העונות החולפות ולא על הבאות , מאמרו לא הלך ולא אמר לא ילך . ומהם אמרו (איוב ל"ח) תהפך כחמר חותם ויחיצבו כמו לבוש . וסברו כי אמרו תהפך על הנפש , ואמרו זה מורה שהיא מתהפכת באדם ובבהמה תמיד , ולא הבינו הפתאים שהוא לא אמר כי אם על הארץ , מפני שהקדים לפניו לאחוז בכנפו הארץ , ועליה אמר שהיא מתהפכת ברשעים כחמר חותם , והם שוקדים כאלו היא לבושם , לא יוכלו להעתיק ממנה עד שתשלם גורת האל בהם . ומהם דברי הנביא (תהלים כ"ג) נפשי ישובב . וחשבו זאת השבה מגוף אל גוף , ולא הבינו הפתאים כי היא מנוחה ומרגוע והשקט מצער שהיתה בו , ואיננה השבה אחרי יציאה , וזה בלשון אבותינו מבואר גלוי , שאמרו על שמשון בעת שצמא והשקהו בוראו מים , ותשב רוחו ויהי (שופטים ט"ו) ולא יצאה כבר . ואמרו על המצרי כאשר רעב והאכילו דוד , ותשב רוחו (שמואל א' ל') . ואמרו על הציר נאמן ציר נאמן לשולחיו , ונפש אדוניו ישיב (משלי כ"ה) . ואמרו בחכמה , תורת יי' תמימ' משיבת נפש (תהלים י"ט) . ואני מנשא דברי מקלות דעתם , וארוממם מפחיתותם , לולי יראתי מן ההשאה . ובסוף דבריהם אומרים , מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויהיו (יחזקאל ל"ז) . ואומר ואי זו דבר נכרי יש בזה , כי לא אמר זה כי אם מפני שהרוחות להם שקט למעלה ולמטה , ובאי זה מקום שתהיה משני הצדדין ומארבע רוחותם תבא , שבוראה קורא לה , כמו שאמר החסיד (איוב י"ב) , תקרא ואנכי אענך :

נשלם המאמר הששי מן הספר .